

Ferdo Gestrin

(8. oktober 1916 – 9. april 1999)

V petek, 9. aprila, je smrt iztrgala iz naših vrst¹ akademika Ferda Gestrina, potem ko je dopolnil 82 let in 6 mesecev. Nestor slovenskih zgodovinarjev, rojen 8. oktobra 1916, je umrl kot zadnji v generaciji slovenskih medievistov evropskega formata, ki so odšli od nas v zadnjih letih, rojeni pa so bili med prvo svetovno vojno ali kmalu po njej. Pomlad 1995 nam je vzela akademika Boga Grafenauerja, pomlad 1996 pa akademika Sergija Vilfana.

Dovolite mi, da na kratko predstavim življenje in delo pokojnika ter nato spominski govor sklenem z nekaj osebnimi opažanji.

Akademik Ferdo Gestrin je zrasel in dozorel v težkih družinskih in socialnih razmerah v predvojni Ljubljani, dosegel z veliko mladostno zagnanostjo in vztrajnostjo najprej leta 1935 maturo in leta 1940 diplomu iz zgodovine in geografije na ljubljanski Filozofski fakulteti, na tedaj številčno majhnem, vendar z ozirom na kadrovsko zasedbo odličnem zgodovinskem oddelku. Njegovi učitelji in mentorji so bili Milko Kos, Nikola Radojčić, Balduin Saria in Fran Zwitter. Po težkih medvojnih letih, ki mu niso prizanašala, saj so mu prinesla med drugim tudi ujetništvo in prisilno delo, je bil v povojnih letih – kot delovne energije in vedoželjnosti polni tridesetletnik – najprej gimnazijski profesor, nato predavatelj na Višji pedagoški šoli, ob koncu petdesetih let pa je prišel na univerzo, kjer je izredno hitro napredoval. Leta 1959 je postal asistent, leto zatem, po doktoratu iz zgodovinskih znanosti, docent, dve leti nato – vmes pade tudi specializacija v Parizu pri prof. Braudelu 1961 in objava študije v prestižnih pariških *Annales* (17, 1962, 663–690) – izredni profesor, 1971 pa redni profesor za zgodovino srednjega veka. Štiriindvajsetletno delo univerzitetnega učitelja za zgodovino srednjega veka je formalno sklenil z upokojitvijo leta 1983, poudarjam formalno, saj je na Oddelek za zgodovino na fakulteti redno prihajal do konca (zadnjič je obiskal oddelek nekaj dni pred smrtjo), v tem času kot mentor in somentor sodeloval v magistrskem in doktorskem študiju številnih mladih zgodovinarjev, ki so se posvetili zgodovini srednjega in novega veka. Glede na obdobje je kronološko najpoznejše njegovo mentorstvo pri disertaciji o Ilirskih provincah, ubranjeni leta 1993, v komisiji pri obrambi disertacije pa je nazadnje sodeloval decembra 1998. Člani oddelka, ki se ukvarjamo z zgodovinskimi obdobji, ki niso bila osrednja tema pokojnikovih raziskav, smo bili v prijetnem razgovoru pogosto deležni njegove prijazne besede, dobronamernega nasveta ali duhovitega dovtipa.

Kot vrhunski strokovnjak za zgodovino srednjega in novega veka je postal Ferdo Gestrin leta 1983 izredni (oz. po tedanji oznaki »dopisni«) in v letu 1987 redni član Slovenske akademije znanost in umetnosti.

Znanstveno delo akademika Gestrina je zelo raznovrstno, saj sega od antike do moderne zgodovine, in je izredno obsežno: v dvainpetdesetletnem obdobju, od 1946 do 1998, je bilo objavljenih okrog 350 bibliografskih enot (knjig, razprav, člankov, recenzij, učbenikov, strokovnih zapisov itd.), med katerimi je več kot dvajset samostojnih knjižnih objav. Če izpustimo njegovo ukvarjanje z antiko (nekaj prispevkov in recenzij) in z zgodovino 19. in 20. stoletja (za vsako od teh obdobij je napisal več razprav in knjižne monografske objave), naj izpostavimo najpomembnejše rezultate njegovega dela, ki se nanašajo na srednji in zgodnji novi vek. S temi raziskavami je postal akademik Gestrin vodilni slovenski strokovnjak za gospodarsko in socialno zgodovino z velikim mednarodnim ugledom, za posamezne tematske sklope pa tudi vodilni raziskovalec v mednarodnem okviru.

¹ Govor na žalni seji Slovenske akademije znanosti in umetnosti 13. aprila 1999.

Pionirske po pomenu so Gestrinove raziskave, ki jih je začel z doktorsko disertacijo z naslovom (v objavljeni knjižni obliki) *Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do 16. stoletja* (Ljubljana 1965). V tem delu je s pritegnitvijo dotlej neizrabljenega ali prav malo upoštevanega arhivskega gradiva prišel do pomembnih rezultatov: odkril je velik obseg trgovskih in migracijskih povezav med današnjim slovenskim prostorom in Italijo, zlasti z italijanskimi mesti ob vzhodni jadranski obali (predvsem v Markah). V nasprotju s pred tem prevladujočim mnenjem, da so bile slovenske dežele izrazito usmerjene proti nemškemu prostoru, je zanesljivo dokazal velik pomen in intenzivnost zvez z italijanskim svetom in s sredozemskim prostorom sploh. Vztrajno zbiranje gradiva v vrsti arhivov v Italiji je bilo, če sodim po tem, kar je sam večkrat izpovedal med vrsticami ali v ožjem krogu tudi neposredno, pravzaprav znanstveni asketizem svoje vrste, ki je temeljil na občudovanja vrednem znanstvenem erosu. Rezultati tega življenjskega napa so zelo pomembni, saj so v naši zgodovinski vedi izvorni, zanesljivi in v strokovnih krogih doma ter v svetu splošno priznani.

Gestrinove tovrstne raziskave so se tematsko, metodološko in časovno vse bolj širile: zajele so (1) edicije virov s historičnimi študijami (*Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 1972), (2) študije o oblikah, organizaciji, obsegu in pomenu srednjeveške trgovine, (3) študije o pomorstvu srednjeveškega Pirana (*Pomorstvo srednjeveškega Pirana*, Ljubljana 1978), (4) raziskave o pomenu in obsegu kmečke trgovine v zgodnjem novem veku med današnjimi slovenskimi deželami (oz. tudi širše srednjim Podonavjem) in Italijo, (5) študije o zgodnjih oblikah kapitalističnega gospodarstva (*Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem*, Ljubljana 1991). Kot vrh raziskav gospodarske in socialne zgodovine, ki pa sežejo na področje migracijskih in prozopografskih študij, naj navedem Gestrinovo zadnjo knjižno objavo, *Slovenske migracije v Italijo* (Ljubljana 1998). V monografiji srednjega obsega je na sintetičen način združeno ogromno delo, izjemno znanje, ki je sad četrstoletnega zbiranja gradiva v italijanskih arhivih in knjižnicah. Delo, ki po moji sodbi pomeni krono Gestrinovega opusa, odpira novo temeljno znanje na področju zgodovinskih procesov srednjega in novega veka v prostoru zahodnega Balkana in Italije, procesov, ki so bili pred temi raziskavami malo poznani, če pa so že bili v strokovnih krogih opaženi, so bili v zgodovinski zavesti malo navzoči in upoštevanji. Gre za pionirsko analizo in obenem odlično in zanesljivo sintezo, ki bi vsekakor zaslužila celostno objavo tudi v italijanščini.

Ne bom se spuščal v predstavitev drugih, tudi pomembnih področij pokojnikovega ustvarjanja: vrsta Gestrinovih študij se nanaša na različna področja krajevne zgodovine, veliko delo je pokojni opravil na področju šolske zgodovine, pomembno je bilo njegovo organizacijsko delo v zgodovinski stroki, v univerzitetnih forumih, v raziskovalnih ustanovah itd. Zgodovinska stroka in institucije, v katerih je Gestrin deloval, so se mu zasluženo oddolžili za veliko in dobro opravljeno delo. Gestrin je prejel vrsto visokih priznanj za znanstveno, pedagoško in organizacijsko delo, po svojih rezultatih pa je najbolj trajno priznanje pred kratkim izdani *Gestrinov zbornik* (Ljubljana 1999), poklon učencev in prijateljev dragemu univerzitetnemu učitelju, kolegu ali prijatelju. Predstavitev vsebine in oceno pomena pokojnikovega dela je zgodovinska stroka v določeni meri že opravila, če sodimo po neredkih zapisih ob pokojnikovih jubilejih in priznanjih, ki jih je bil deležen (gl. zlasti V. Melik, ZČ 30, 1976, 255–261; I. Voje, ZČ 40, 1986, 479–485; D. Kos, ZČ 50, 1996, 327–332 oz. *Gestrinov zbornik* 13–17; pokojnikova bibliografija, ki so jo pripravili O. Janša Zorn, N. Stergar in D. Samec, prav tam, 25–44). Mnogi vidiki njegovega dela pa bodo prvič ali bolj kot doslej opaženi šele čez čas, kar je tudi sicer pravilo pri znanstvenikih velikega formata, zlasti pri osrednjih temah pokojnikovih raziskav, kot so gospodarska in socialna zgodovina poznega srednjega in zgodnjega novega veka ter stiki zahodnega Balkana in

srednjega Podonavja z Italijo v tem času (trgovina, migracije). Prepričan sem, da bodo ne le pokojnikovi učenci, temveč tudi zgodovinarji prihodnjih generacij s pridom posegali po teh delih.

Kot Gestrinov študent v prvi polovici sedemdesetih let, nato kot mlajši zgodovinar starejših obdobj, ki mu je bil pokojni vseskozi naklonjen, končno kot njegov eno generacijo mlajši kolega v oddelku za zgodovinske vede I. razreda Slovenske akademije znanosti in umetnosti, naj si dovolim nekaj osebnih opažanj, ki gredo mimo kratko predstavljenega Gestrinovega znanstvenega, pedagoškega in organizacijskega dela.

Akademik Gestrin je bil zelo prodoren, oster mislec in odličen opazovalec razvoja naše zgodovinske stroke v celoti. Tiste, ki smo se večkrat srečevali z njim, je kot osemdesetletnik, to je v zadnjem obdobju, očaral s svežimi idejami, domiselnimi predlogi za reševanje tudi zapletenih vprašanj, z brezhibno zbranostjo pri nastopih, pri izražanju tudi najbolj zapletenih miselnih zvez. Kot zrel znanstvenik z velikimi izkušnjami je dal vrsto odličnih predlogov v času priprav na mednarodno konferenco, ki smo jo imeli zadnje jesen (»Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo«, Ljubljana, sept. 1998). Od svojih sogovornikov je ne le pričakoval, temveč kar terjal odkrito besedo; po izidu svoje zadnje knjige me je prosil za kritično mnenje, pri čemer me je opozoril, da pričakuje predloge za izboljšave, opozorilo na morebitne napake, nikakor pa ne želi hvale, saj je izražanje komplimentov štel za neproduktivno početje. Pri delu oddelka za zgodovinske vede in I. razreda SAZU je bil vseskozi zelo aktiven, zato ga je razred predlagal za kandidata za člana predsedstva te ustanove v naslednjem mandatnem obdobju.

Pred mesecem dni je v zbornični dvorani SAZU, ob predstavitvi njemu posvečenega zbornika, po zahvali avtorjem in urednikom knjige, nastopil z improviziranim, vendar odličnim in po vsebini tako rekoč programskim govorom, v katerem je opozoril na pravo in najbolj smiselno razvojno pot zgodovinske stroke pri nas. Po njegovi oceni so potenciali zgodovinske stroke pri nas tako veliki, da je nastopil čas za največje in najbolj zahtevne podvige, kot so velike znanstvene sinteze in obravnavanje velikih tem. Mislim, da je imel prav, in prepričan sem, da so moji kolegi enakega mnenja.

Če si prikličem v spomin podobo akademika Gestrina v zadnjih mesecih, tudi v zadnjih tednih ali kar zadnjem tednu, ko je v svojih nastopih, v živahni, iskrivi in z izvirnimi domislicami popestrjeni diskusiji izžareval vitalnost, elastičnost misli, duhovitost, tako kot v svojih najboljših časih, moram reči, da me je smrt dragega akademika Gestrina ne le prizadela in potrla, temveč tudi presenetila, saj si še pred tednom dni ne bi mogel predstavljati, da se kaj takega lahko pripeti sicer ne več mlademu, vendar tako vitalnemu in v najboljšem smislu radoživemu človeku.

Dragega akademika Gestrina ni več med nami. Zgodovinska stroka se bo najbolj primerno oddolžila njegovemu spominu, če bo v prihodnjih letih uresničila vsaj del tistih nalog, ki jih je pokojni v svoji viziji videl kot najbolj smiselne ter uresničljive, in če bo nadaljevala raziskovalno pot, ki jo je utrl naš dragi profesor.

Rajko Bratož